

ДЕМОНСТРАЦИОННЫЕ ЗАДАНИЯ ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНОГО ЭТАПА
Северо-Восточной олимпиады школьников
по родным языкам (профиль –
«Родной (башкирский) язык и литература»)

8-9 КЛАССЫ

Задание 1. Найдите слова для общего наименования нижеприведенных существительных. Приведите собирательные существительные в форме единственного числа.

- 1.1. Карағай, шыршы, карағас
- 1.2. Ул, кыз, ейән, ейәнсәр, бүлә, бүләсәр
- 1.3. Ат, һыйыр, һарык
- 1.4. Сыйырсыҡ, карлуғас, һандуғас

Максимальный балл– 4.

Прочитайте стихотворение М.Карима «Һоро турғай».
Выполните задания 2-5 по тексту данного стихотворения.

МОСТАЙ КӘРИМ
ҺОРО ТУРҒАЙ

Быйылғы кыш үтә зәһәр булды,
Зәңгәрләнеп тунды күктәре.
Кыш яфаһын анау һоро турғай
Безҙең менән бергә күтәрзе.
Нисә тапкыр, туңып, ергә аузы,
Хәл эсендә булды хәлдәре.
Нисә сығып, нисә керзе йәне...
Һоро турғай! Коштоң хәтәре...
Безҙән былай зарығып, яззы көттө,
Көтә белгәс, бына килтерзе.
Ун дүртенсе мартта төш еткәндә,
Тәү тамсыны татып, иҫерзе.
Иҫерзе лә йырлап ебәрзе был,
Осоп кунғас тәзрә һырына.
Эй йырлай за! Ләкин бисараның
Колак һалыусы юк йырына.
Ә бер аzzан йылы елдәр иҫте,
Яландарзы карзан коткарып.
... Әзер язға килгән сыйырсыҡты,
Кәпәс сөйөп, шул сак котланык.

Задание 2. Выпишите из приведённого фрагмента поэтического текста три первых имени существительных и напишите после тире их падеж в порядке следования в тексте с полным именованнием падежа и числа.

Ә бер аzzан йылы елдәр иҫте,
Яландарзы карзан коткарып.

... Өзер язға килгән сыйырсыкты,
Кәпәс сөйөп, шул сак котланык.

Максимальный балл – 3.

Задание 3. Сгруппируйте глаголы из приведённого фрагмента поэтического текста на основе грамматической формы. В каждой группе должны быть перечислены все глаголы из этой строфы и определены их грамматические характеристики. Какое (-ие) грамматическое значение (грамматические значения) разъединяет (-ют) эти две группы глаголов.

Быйылғы кыш үтә зәһәр булды,
Зәңгәрләнеп тунды күктәре.
Кыш яфаһын анау хоро турғай
Беззең менән бергә күтәрзе.
Нисә тапкыр, туңып, ергә аузы,
Хәл эсендә булды хәлдәре.
Нисә сығып, нисә керзе йәне...
Хоро турғай! Коштоң хәтәре...

Максимальный балл – 6.

Задание 4. Какие художественно-изобразительные средства использовал М.Карим в приведенных фрагментах? Напишите их название через тире по образцу:

«... *тёплым, ясным утром!*» – *эпитет*.

3.1. «... кыш яфаһы»

3.2. «...Яландарзы карзан коткарып»

3.3. «...Нисә сығып, нисә керзе йәне»

Максимальный балл – 3.

Задание 5. В приведённом ниже фрагменте из стихотворения укажите вид каждого из двух предложений по наличию главных членов и полноте состава. Прокомментируйте употребление запятой в предложениях.

Ө бер аззан йылы елдәр иҫте,
Яландарзы карзан коткарып.
... Өзер язға килгән сыйырсыкты,
Кәпәс сөйөп, шул сак котланык.

Максимальный балл – 10.

Прочитайте отрывок из рассказа Р. Султангареева «Үтәлмәгән васыят». Выполните задания 6-7 по тексту этого отрывка.

Ысынлап та, кайһылай ғәмһез кеше булған икән үзе. Йә, кара, күпме көндәрен бушка үткәргән. Вак-төйәк кәрәкмәгән күңел асыузар, мәғәнәһезгә урам тапау, юк-бар уйын, бәхәстәргә ни тиклем көндәрен, көстәрен әрәм итәләр ине бит. Хатта кайһы сакта ваҡыт үткәрә алмай за аптырай торғайны. Сәғәт стрелкаһын көсләп борорзай булаһың!

Йә, ошонан бер генә көн булһын ине Әхмәзуллаға! Эй белер ине нисек йәшәргә икәнән! Секундын да әрәм итмәс ине. Күрһәтер ине ваҡытты нисек кәзерләргә кәрәклеген!

Тукта, эгэр зэ ысынлап та бер көн бирһэлэр, ни эшлэр ине икэн? Иң элек ул донъя кешелэренэ васыят язырға тейеш. Гүмер тураһында, вакыт тураһында... Тукта, э нимэ тип языр һуң?

Задание 6. Выпишите из данного отрывка устойчивое сочетание, являющееся термином для обозначения: *кәйеф күтәреү, һәйбәт хис-тойголәр уятыу*.

Укажите, какими частями речи выражены главное и зависимое слова. Определите, каким видом синтаксической связи они объединены.

Максимальный балл – 3.

Задание 7.

Разберите по составу слова из вышеприведенного текста: *көндәрән, бәхәстәргә*.

Совпадает ли их морфемный состав? Ответьте утвердительно или отрицательно и поясните свой ответ. Приведите два примера слов с таким(-и) же аффиксами, что и в словах *көндәрән, бәхәстәргә*.

Максимальный балл – 5.

Задание 8. Определите количество букв и звуков в словах *донъя, васыят, гүмер* из первого предложения вышеприведенного текста. В случае наличия буквенно-звукового расхождения объясните причину.

Максимальный балл – 6.

Задание 9. Переведите текст с русского языка на родной! Обратите особое внимание на адекватность передачи содержания и правильность выбора формы выражения мысли в каждом переведенном предложении.

КОШКА И МЫШКА

В одном селе, на самой окраине, стоял небольшой домик. В нем жили старик со старухой, кошка Мурка и мышка Пика. Мышка с кошкой жили дружно и весело, всегда помогали друг другу. Иногда хозяйка забывала покормить Мурку, тогда Пика приносила подружке сухарик или кусочек сыра. Когда у Пики заканчивалась еда, Мурка ее тоже выручала. Она ходила вокруг хозяйки, пока та варила. Хозяйка вначале ругалась, а потом угощала любимицу. А кошка сама не ела, мышке еду относилa. Так они и жили, пока в один весенний день не случилось несчастье. Мурка гуляла на улице и съела видимо, что-то не то. Вечером ей стало очень плохо. Она лежала на полу и сильно мяукала. Когда мышка попыталась дотронуться до живота подружки, чтобы пожалеть, та зашипела и выпустила когти. Пика направилась в лес, где взяла у дальней родственницы, старой и мудрой мыши, траву и дала ее кошке. Утром Мурка выздоровела и подружки еще больше сблизились.

Максимальный балл –30.

Задание 10.

Выполните анализ прозаического произведения на родном языке по предложенному плану. Ваша работа должна представлять собой цельный, связный, завершённый текст. Рекомендуемый объём – 150–200 слов.

1. Определите тему и идею данного произведения, проблемы, затронутые в нём (что хотел сказать автор и как ему удалось это сделать?).

2. Определите основные элементы сюжетной линии рассказа (экспозиция, завязка, развитие действия, кульминация, развязка).
3. Разделите образы персонажей рассказа (главные, второстепенные или эпизодические образы) и дайте им характеристику: характеры, взаимоотношения между персонажами, типичность или уникальность персонажей, своеобразие созданного образа человека/
4. Какие художественные средства и приёмы создают особый эмоциональный фон рассказа? И какую функцию они выполняют в произведении?
5. Выразите свое эмоционально-оценочное отношение к прочитанному (Какие чувства и эмоции вызывает рассказ? О чем заставляет задуматься?).

Максимальный балл –30.

**Рәшит Солтангәрәев
ҮТӘЛМӘГӘН ВАСЫЯТ**

Бәхет тураһында күпме акыллы һүззәр әйтелгән, ә уны һәр кем үзенсә аңлай. Әхмәзулла бәхеттең нимә икәнен яңы белде. Ул шул тиклем ябай һәм зур икән. Ошоға тиклем Әхмәзулла гел бәхетле булған, тик үзе генә белмәгән. Бәхет ул — ошо донъяла йәшәү, ә калғаны бөтәһе лә вак нәмә.

Һәр нәмәнең кәзерен уны юғалтҡас кына беләһең, тизәр. Әгәр зә бәхетһезлеккә юлыкмаһа, ул быны, бәлки, ғүмерзә лә аңламаған булыр ине. Ошонан ырғып тороп китә алһа, ул бөтә донъяға ишетелерлек итеп:

— Әй, кешеләр! Һез бик бәхетле! Шуның кәзерен белегез! — тип кыскырыр ине.

Бындай акыл, ваҡыты еткәс, һәр кемгә лә киләлер. Тик ул кешелек өсөн бик кәзерле булған был һүззәрҙе әйтеп кала алмай, үзе менән мәңгегә алып китәлер.

Кисә уны профессор караны. Караны ла эргәһендәге врачка низер әйтте. Ул быны латин телендә әйтһә лә, Әхмәзулла барыбер аңланы. Профессор, әлбиттә, егет оҙакламай китәсәк, тигәндер. Шулай тимәһә, ят телдә һөйләшмәстәр ине.

Берәү зә мәңгелек түгел. Өләсәһе әйтә торғайны: тыуымдан калмағас, үлемдән калып булмай...

Уныһы дөрөс, мәгәр ғүмер азағы бигерәк капыл килде. Үлем, әйтерһең, кара балтаһын тотоп, караңғы мөйөштә һағалаған да торған. Хатта йәшеренмәгән дә... Вайымһыз барған кеше уны күрмәгән. Теге ырғып сығып бәрҙе лә куйзы. Донъяла ошонан да зур ғәзелһезлек һәм мәкер юктыр.

Ул йыш кына Зариф тигән бер ауылдаш ағайың һүзен иҫенә төшөрә: бер шулай тормош, ғүмер тураһында һүз сығып китте лә, теге ағай ихлас күнелдән: «Әле мин йәшәгән һымак та түгелмен», — тип куйзы. Әхмәзулла таң калды. Уның өсөн инде Зариф ағай бик күпте күргән кеше. Улар ыштанһыз йөрөгән сакта ук, ағайың орден, мизалдарын тағып, ярты донъяны әйләнеп һуғыштан кайтып төшкәйне. Шул ваҡытта ук инде Зариф бик өлкән күренә ине. Хәзер ул замандарҙан һуң күпме һыузар акты. Әхмәзуллалар үззәрә ир етте. Хатта өлкәнәйеп тә киттеләр. Ә теге ағай инде ашарын ашаған, йәшәрен йәшәгән кеше төслө күренә. Бына хәзер иҫәпләп ята: бик өлкән күренгән теге ағайға һуғыштан кайтканда ни бары егерме биш йәш булған. Хәзер ундайзарға, ғөмүмән, малай тип кенә карайзар.

Ысынлап та, кайһылай ғәмһез кеше булған икән үзе. Йә, кара, күпме көндәрән бушҡа үткәргән. Вак-төйәк кәрәкмәгән күнел асыузар, мәғәнәһезгә урам тапау, юк-бар уйын, бәхәстәргә ни тиклем көндәрән, көстәрән эрәм итәләр ине бит. Хатта кайһы сакта ваҡыт үткәрә алмай за аптырай торғайны. Сәғәт стрелкаһын көсләп борорзай булаһың!

Йә, ошонан бер генә көн булһын ине Өхмәзуллаға! Эй белер ине нисек йәшәргә икәнән! Секундын да әрәм итмәс ине. Күрһәтер ине вақытты нисек кәзерләргә кәрәклеген!

Тукта, әгәр зә ысынлап та бер көн бирһәләр, ни эшләр ине икән? Иң элек ул донъя кешеләренә васыят язырға тейеш. Ғүмер тураһында, вақыт, тураһында... Тукта, ә нимә тип языр һуң? Моғайын, ошоллай башлар:

«Эй, кешеләр, һез якты донъяла йәшәүегезҙең кәзерен белегез. Ғүмерегеҙҙең бер бәләкәс кенә өлөшөн дә бушка үткәرمәгеҙ. Һез, бәлки, бөйөк эштәр зә башкара алмашһығыҙ, әммә үзегеҙҙән һуң йәшәр кешеләр өсөн ниндәй зә булһа иҫтәлек калдырып китергә тейешһегеҙ. Үкенесле ғүмер үлемдән дә куркынысырак. Ғүмерҙе мәғәнәһеҙгә үткәрәү – һине тыузырған кешеләр алдында зур енәйәт!..» – Өхмәзулла үз уйҙарына әле шул тиклем ышанғайны, хатта ауыртыныуҙарын да оноткан...

Капыл бер хәл иҫкә төштө. Кемделер язалап үлтерәләр икән. Киҫергә тип башын бүкәнгә һалғас, теге әзәм палачтан тағы бер генә минут ғүмер биреүҙәрен һорай... Кайза укығайны һуң әле? Хәтерҙән сыккан. Кемдәр көлә. Йәнәһе, бер минут нимә инде ул! Өхмәзулла ла көлгәйне... Ә, иҫенә төштө! Достоевский... «Идиот»... Мадам Дюбарри...

... Операцияны профессор үзе яһаны. Теге вақыт каты һуғылыуҙан ашказан менән бауыр араһына кан төйөлгән булған. Ул зурайғандан-зурайған, бауырҙы кысқан. Шеш тип ашалар, бөтөнләй икенсе нәмә булып сыкты. Был ерҙе кире тегеп, икенсе урындан тағы ярҙылар.

Авариянан һуң ай ярым тигәндә, Өхмәзулла больницанан үз аяғы менән сығып китте. Башта бер аз ауылда ятты, шунан ике ай Кавказда ял итте. Хәҙер инде бөтәһе лә элеккесә: һәр шаршамбы улар Иҫәнғолов кабинетына оперативкаға йыйылалар. Өхмәзулла, берәй мәрәкә һүз әйтөп, кешеләргә көлдөрөп ала. Хатта Иҫәнғолов үзе лә йылмайып куя.

Эйе, бөтәһе лә элеккесә. Өхмәзулла ла уйнап-көлөп кенә йәшәй бирә. Кайһы вақыт больницаһағы көндәрен дә иҫенә төшөрөп ала. Васыят язып калдырырға тигән уйҙарынан көлөп кенә куя. Булғандыр инде, ауырыу кешенең башына низәр килмәс тиһең. Вак-төйәк мәшәкәттән бушап булмай. Булыр әле. Бөтәһе лә алда...

Система и критерии оценивания

№ задания	Правильные ответы	Критерии оценивания	Максимальное кол-во баллов
Задание 1.	1.1. Ағас 1.2. Ғайлә ағзалары 1.3. Йорт хайуандары 1.4. Кош	За нахождение правильного общего именования (родового понятия в виде собирательного существительного) для четырех видовых понятий дается 1 балл . В случае нахождения неправильного общего наименования или отсутствия его в сданной работе учащийся получает 0 баллов.	4 балла
Задание 2.	<i>Елдәр</i> – төп килеш, күплектә <i>Яландарҙы</i> – төшөм килеш, күплектә <i>Карзан</i> – сығанак килеш, берлектә	0,5 балла – за правильно определенную часть речи (существительное); 0,5 балла – за верно определенные падеж и число.	3 баллов

Задание 3.	1. булды, туңды, күтәрзе, аузы, керзе – кылым, барлыкта, хәбәр һөйкәлеше, шәһитлы үткән заман, берлектә, 3-сө затта, төп йүнәлеш, хәбәр булып килә. 2. зәңгәрләнен, туңып, сыгып – кылым, хәл кылым, (затһыз кылым) 1-се төркөмдән 2-се төркөм кылымдары затһыз булуы менән айырыла.	2 балла – за правильно составленные группы. 2 балла – за правильное определение грамматических значений в обеих группах. 2 балла – за правильную формулировку дифференциального признака в обеих группах (грамматического значения, разъединяющего группы).	6 баллов
Задание 4.	3.1. «... кыш яфаһы» – метафора 3.2. «...Яландарзы карзан коткарып» – йәнләндерү 3.3. «...Нисә сыгып, нисә керзе йәне» – гипербола	1 балл – за каждое правильно указанное средство выразительности.	3 балла
Задание 5.	Ә бер аззан йылы елдәр иште, Яландарзы карзан коткарып. – ике составлы тулы һөйләм, сөнки һөйләмдең баш киҗәктәре бар, тулы таркау һөйләм – эйәрсән киҗәктәре бар, айырымланған хәл әйтеме менән катмарландырылған тулы таркау ябай һөйләм. ... Әзер язга килгән сыйырсыкты, Кәпәс сөйөп, шул сак котланык. – бер составлы тулы һөйләм, сөнки һөйләмдең эйәһе юк, тулы таркау һөйләм – эйәрсән киҗәктәре бар, айырымланған хәл әйтеме менән катмарландырылған тулы таркау ябай һөйләм. Өтөр менән айырымланған хәл әйтеме айырылған.	2 балла – за правильное указание вида предложений по наличию главных членов и полноте их состава с обоснованием ответа. 1 балл дается соответственно за верное указание вида предложений по двум критериям. 1 балл дается за верное обоснование ответа соответственно (дается по 1 баллу за каждое правильно определенное предложение с соответствующим пояснением); 1 балл – за верное объяснение запятой во втором предложении; 1 балл – за верное объяснение пунктуационного оформления первого предложения; 3 балла (по 1 баллу) – за приведение и верное объяснение одного из трех названных вариантов пунктуационного оформления предложений, кроме того, который используется в авторском тексте. Если называются все три варианта, сумма баллов увеличивается до 3 баллов.	10 баллов
Задание 6.	Күңел асыу. Эйәртеүсе һүз - исем кылым. Эйәреүсе һүз – билдәһез	1 балл – за верно указанное устойчивое сочетание. 1 балл – за правильное определение структуры устойчивого	3 балла

	төшөм килештэге исем, Эйэртеүлө һүзбәйләнештәң төрө – һөйкәлөү.	словосочетания. 1 балл – за верное определение синтаксической связи.	
Задание 7.	<i>Көн-дәр-е-н</i> <i>Бахас-тәр-гә</i> Һүзәрзең морфематик составы окшаш түгел, сөнки <i>көн-дәр-е-н</i> һүзәндә тамыр+күплек ялғауы+3-сө зат эйәлек ялғауы+киләш ялғауы, ә <i>бахас-тәр-гә</i> һүзәндә тамыр+күплек ялғауы+киләш ялғауы бар. Миҗалдар: <i>төндәрән, китаптарға</i>	1 балл – за правильный разбор слова с использованием общепринятых знаков для обозначения морфем(по 1 баллу за каждое слово). 1 балл – за верное объяснение сходства или различия в составе слов. 2 балла – за два верно приведённых примера (по 1 баллу за каждый пример).	5 баллов
Задание 8.	<i>Донъя</i> [донйа]. Был һүззә – 5 хәрәф, 5 өн, хәрәфтәр һәм өндәр һаны тап килә, сөнки «ъ» хәрәфе өн бирмәй, катылык билдәһе, «я» хәрәфе 2 өн бирә. <i>Васыйят</i> [васыйат]. Был һүззә – 6 хәрәф, 7 өн, хәрәфтәр һәм өндәр һаны тап килмәй, сөнки «я» хәрәфе 2 өн бирә. <i>Ғүмер</i> [ғүмәр]. Был һүззә - 5 хәрәф, 5 өн, хәрәфтәр һәм өндәр һаны тап килә.	3 балла – за правильное определение количества букв и звуков (по 1 баллу за каждый правильный ответ); 3 балла – за верное объяснение расхождения в буквах и звуках (по 1 баллу за каждый правильный ответ).	6 баллов
Задание 9.	Перевод текста «Кошка и мышка» на родной язык.	Каждое из 15 переведенных предложений текста оценивается по двум критериям, предполагающим получение конкретного количества баллов: 1 балл – адекватная передача содержания предложения из текста оригинала средствами языка перевода. 0 баллов – в случае наличия серьезного отклонения от содержания оригинала или неадекватной передачи содержания; 1 балл – выбор правильной формы передачи мысли в предложении на языке перевода (грамотное изложение, отсутствие ошибок). 0 баллов – при неправильном выборе формы выражения мысли в предложении на языке перевода (наличии ошибок, допущении	30 баллов

		неточностей в формулировках на родном языке). 0 баллов – при непереведенном предложении.	
Задание 10.	1) Определите тему и идею данного произведения, проблемы, затронутые в нём (что хотел сказать автор и как ему удалось это сделать?).	1) 6 баллов – учащийся верно определяет тему, идею и проблематику произведения. Четко и ясно выражает свое мнение. 4 балла – учащийся верно определяет тему и проблематику рассказа, но не смог определить идею произведения. 0 баллов – учащийся не может определить тему и идею произведения.	30 баллов
	2) Определите основные элементы сюжетной линии рассказа (экспозиция, завязка, развитие действия, кульминация, развязка).	2) 6 баллов – логических ошибок в определении сюжетной схемы нет. Учащийся владеет литературоведческими понятиями и терминами. Речевые и стилистические ошибки отсутствуют. Цитаты и отсылки к тексту уместны. 4 балла – допущена одна логическая ошибка, имеется одно нарушение событийной линии произведения. Речь выразительна и разнообразна. Цитаты и отсылки к тексту уместны. 2 балла – допущено более одной логической ошибки, Учащийся допускает ошибки в использовании литературоведческих понятий. Цитаты и отсылки к тексту не всегда уместны. 0 баллов – основные элементы сюжетной линии не определены и не описаны.	

	3) Разделите образы персонажей рассказа (главные, второстепенные или эпизодические образы) и дайте им характеристику: характеры, взаимоотношения между персонажами, типичность или уникальность персонажей, своеобразие созданного образа человека: портрет (лицо, фигура, костюм).	3) 6 баллов – дается достаточно полная характеристика героев, своеобразие их образов, особенности взаимоотношений раскрыты достаточно полно. Речевые ошибки отсутствуют. Цитаты и отсылки к тексту уместны. 4 балла – дается достаточно полная характеристика героев, своеобразие их образов, особенности взаимоотношений раскрыты достаточно полно. Допущена речевая ошибка. Цитаты и отсылки к тексту уместны. 2 балла – характеристика действующих лиц слишком общая, характер взаимоотношений между героями прозаического произведения раскрыт недостаточно. Наличествуют речевые ошибки. 0 баллов – образы действующих лиц (главных) и взаимоотношения между героями вообще не описаны или описаны с большим количеством речевых ошибок.	
	4) Какие художественные средства и приёмы создают особый эмоциональный фон рассказа? И какую функцию они выполняют в произведении?	4) 6 баллов – учащийся демонстрирует умение объяснить роль художественных средств в раскрытии идейно-эстетического содержания произведения и создании особого эмоционального фона рассказа. Учащийся владеет навыками использования литературоведческих понятий и терминов. 4 балла – в работе недостаточно полно раскрыта роль художественных средств в создании эмоционального фона рассказа. Учащийся допустил ошибку в употреблении литературоведческих понятий и терминов. 1 балл – учащийся представил элементы анализа по данному критерию, но не смог объяснить роль художественных средств в раскрытии идейно-эстетического содержания произведения и создании особого эмоционального фона рассказа. Учащийся не владеет литературоведческими понятиями и терминами.	

	5) Выразите свое эмоционально-оценочное отношение к прочитанному (Какие чувства и эмоции вызывает рассказ? О чем заставляет задуматься?).	5) 6 баллов– учащийся демонстрирует полное понимание смысла произведения, понимание авторской позиции, умение выражать свои мысли, чувства и давать оценку прочитанному, отсутствуют речевые ошибки. 3 балла – учащийся достаточно хорошо понимает текст и умеет выражать эмоционально-оценочное отношение к прочитанному. Допускает одну или две речевые ошибки в содержании ответа. 1 балл – учащийся не совсем понимает смысл произведения. Не может выразить эмоционально-оценочное отношение к прочитанному.	
--	--	---	--

Максимальный балл за всю работу (задания 1-10) – 100

ДЕМОНСТРАЦИОННЫЕ ЗАДАНИЯ ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНОГО ЭТАПА
Северо-Восточной олимпиады школьников
по родным языкам (профиль –
«Родной (башкирский) язык и литература»)
10-11 КЛАССЫ

Задание 1. Подберите на родном языке две пословицы и дайте их звуковую транскрипцию.

Максимальный балл – 4.

Прочитайте стихотворение М.Карима «Ғүмерем минең сәйер уйын булды...».
Выполните задания 2–5 по тексту стихотворения. Обратите внимание на указания, относящиеся к правилам выполнения этих заданий.

Ғүмерем минең сәйер уйын булды...

Ғүмерем минең сәйер уйын булды,
Серле бер йәрәбә – тоташтан.
Алмаш-тилмәш килде так менән йоп,
Отولوзар менән отоштар.

Юғалтыузар андып торзо һәр сак
Урау юлдарзағы табышты.
Мөхәббәт тә яңғыз йөрәмәне,
Гел әйәртеп алды һағышты.

Инсафланып бөттәм, тигәс кенә,
Йәнә килеп шайтан котортто.
Мактау күргән һайын, ғәмем артып,
Оторо мине хурлык куркытты.

Минең йөрәк аша үтә, ахры,
Көндәр менән төндәр ызаны.
Шатлығым йыш бәхет сигенә етте,
Тик ул сикте әле узманы.

Ғүмерем минең хәтәр уйын булды,
Серле бер йәрәбә – тоташтан.
Алмаш-тилмәш килде так менән йоп,
Отولوзар менән отоштар.

... Уңыштарым егет итте мине,
Баһынкы ир итте табыштар.
Әммә мине шағир яһанылар
Юғалтыузар менән һағыштар.

Задание 2. Разберите по составу следующие слова из приведенного выше стихотворения: *ғүмерем, отолузар, уңыштарым* обозначьте морфемы

соответствующими знаками. Определите, какую синтаксическую функцию они выполняют и с какими словами связаны. Определите вид синтаксической связи.

Максимальный балл – 6.

Задание 3. Подберите все возможные синонимы и (или) антонимы к словам из первой и второй строф стихотворения.

Гүмерем минең сәйер уйын булды,
Серле бер йәрәбә – тоташтан.
Алмаш-тилмәш килде так менән йоп,
Отлоузар менән отоштар.

Юғалтыузар аңдып торзо һәр сак
Урау юлдарзағы табышты.
Мөхәббәт тә яңғыз йөрәмәне,
Гел эйәртеп алды һағышты.

Максимальный балл – 5.

Задание 4. Определите морфемный состав следующих слов из стихотворения: *шатлыгым, уңыштарым, табыштар, хурлык*. Обозначьте морфемы соответствующими знаками. Сгруппируйте слова в зависимости от способа их образования (по частеречной принадлежности).

Максимальный балл – 5.

Прочитайте отрывок из произведения Г. Гиззатуллиной «Төшлөктәге төш».
Выполните задания 5-7 по тексту. Обратите внимание на указания, относящиеся к правилам выполнения этих заданий.

ТӨШЛӨКТӘГЕ ТӨШ **Гөлсирә ҒИЗЗӘТУЛЛИНА**

Бесәнлеге ифрат матур урында икән козаның. Ашантыны, кәрәк-яракты бушаткан арала ук Сафуан ни өсөн козаның балалары был икәүгә: «Һез юкта яландың йәме буламы ни ул?» – тип сурыткандарының сәбәбен төшөндө.

Зәбихуллаһы балыкка әүәс икән. Тәбиғәткә һыуһаған кала халкы уның тирәһенә өймәкләшкән. Арба төбөнән йәтеш кенә мурза кеүек нәмәһен килтереп сығарзы. Эргәләге тап-таза йылғаға күрһәтеп, нимәлер өйрәтә. Үзе килеп тороп мәрәкәсел, йор һүзле, шарылдак. Сәмиғәһе шым, бөтмөр. Килеп төшөү менән бөтөн ризыкты йәтеш итеп урынлаштырзы: һөтөн-майын – яқындағы шишмәгә, итте – сая һалып қазанға, икмәк-мазарзы – сыскан тейә алмастай үргә. Тауыш та күтәрмәй, тыңлата ла белә.

– Еңгә, һиңә армияға баш командующий булырға кәрәк, – тип шаярталар.

«Әйе, һиндәй һәләтле менеджер әрәм булып йөрөй тизәк араһында», – тип уйларға мәжбүр булды Сафуан да. Үзе кешенең тын алышынан ук хәл-әхүәлен, уй-теләген абайлай, ахыры, был Сәмиғә тигәндәре. Ғәзелгәрәй козаға дегәнәк япрағы өзә һалып һондо:

– Ағай, фуражкандың әсенә һалып кей, башыңдың ауыртканы баһылыр. – Үзе эшкә һанамайырак караған был «байғоштар»зың қапыл-кара дилбегәне кулға алыузары һәр

вакыт иҗтибар үзәгендә булып өйрәнгән Сафуандың зитына тейә язып калды калыуын да: «Ярар, был уларзың донъяһы», – тип ризаһызлыгын тыйзы.

Ул арала Сәмиғә кыйынһынғандай торған Сафуанға:

– Анау түмәләстә еләк тумарылып ята, ағай. Актаузың һыйынан ауыз итегез, – тип куйзы. – Ейәнсәрегезгә күстәнәс тиһәгез, бына, йәтеш кенә тырыз да бар.

Ниһайәт, сабынға төшөргә йыйындылар. Сафуан үзенә озон һаплы, елле бер салғы эләктермәксә ине, әлегә лә баяғы, күрмәгәнә юк Сәмиғә икенсә бер еңел генәһен тотторзо:

– Ошоноһон алығыз, ағай, уныһының тоткаһы уңайһыз.

Саба торған урын – һөзәк кенә тау итәге. Тезелешеп төшөп киттеләр. Сафуан да калышманы.

Алдындағы сәскә келәменә хайран булып, бындай за матурлыкка кул күтәрергә кыймай карап торзо бер аз. Унан тәүәккәлләнә. Өйрөлтөп һелтәп ебәрәүгә хуш есле сәскә көлтәһе каршылдап, аяк астына түшәлдә.

Салғының да сәс бәкәһе кеүек үткере эләккән, көс-кеүәт тә бар икән үзәндә. Инде артык уйланып торманы, еңел генә өйрөлтә сабып алды ла китте. Тән бер белгән һөнәрзе һис онотмай икән. Тол калған әсәйгә быуыны катмәс борон ук таяныс булып салғы тоткан малай бит ул.

Тәүгә бер-ике бакуй кыска булған икән. Тора-бара эштең уйын түгеллегә һиззертә башланы йыл әйләнәһенә кәләмдән ауыр нәмә күтәрергә тура килмәгән Сафуанға. Йәштәр йылғыр:

– Ағай, үксәңдә абайла, – тип узалар за китәләр. Был бакуйы самаһыз озон, ахыры юк кеүек тойолдо Сафуанға. Маңлайынан шаузырлап аккан кара тир күзен әсеттерә, шуны һыпырып алыу кайғыһы ла юк. Колағы шаулап, күзе тона башлаһа ла, бирешкәнән күрһәтмәскә тырышып ятыуы. Ә башында бер уй үрмәксә ауына эләккән себен кеүек тыбырсына: һисек тә оһка барып сығырға, ошонда һөрлөгөп барып капланмәска.

Задание 5. Выпишите из представленного выше отрывка текста фразеологизмы со значениями: 1) ‘әһәмәһәтлә һаналыу, дөйөм кызыкһыныуға лайык булыу’; 2) ‘асыуын килтереү’; 3) ‘ашап, тәмләп карау’; 4) ‘бер ни күрмәү’.

Максимальный балл – 4.

Задание 6. Укажите вид сложного предложения, определите, из скольких частей оно состоит, назовите способы и средства связи между ними.

Ә башында бер уй үрмәксә ауына эләккән себен кеүек тыбырсына: һисек тә оһка барып сығырға, ошонда һөрлөгөп барып капланмәска.

Максимальный балл – 5.

Задание 7. Напишите эссе из 10-15 предложений по произведению Г. Гиззатуллиной «Төһләктәгә төш» на тему «Йәшәү мәгәнәһе». В эссе вы должны в начале сформулировать проблему. Опираясь на исходный текст, поясните это, приводя примеры. Выразите свою собственную позицию по указанной проблеме. Работа должна характеризоваться смысловой цельностью, связностью и последовательностью изложения, не содержать ошибок.

Максимальный балл – 15.

Задание 8. Переведите текст с русского языка на родной. Обратите особое внимание на адекватность передачи содержания текста оригинала и правильность выбора формы выражения мысли на родном языке в каждом переведенном предложении.

ВОЛК

Волк – это дикое животное. Живут они около десяти лет. Эти животные могут весить около 80 килограммов. Издалека волка можно перепутать с собакой. Но у него есть одно главное отличие – хвост. Он у волка всегда прямой и опущен книзу. Волк в отличие от собаки суров. Живут волки обычно семьей, а зимой объединяются в большие стаи. А с приходом весны эти стаи распадаются. Охотятся волки как на крупных животных, таких как кабан, косуля, так и мелких, например, зайцев, мышей. К сожалению, в настоящее время волки находятся под угрозой исчезновения, так как их уничтожают во время охоты, либо при защите домашнего скота. Но необходимо помнить о том, что волк является самым главным санитаром природы. Он убивает больных и умирающих животных. Лишив жизни волка, человек рискует погибнуть сам. Давайте беречь живую природу и ее обитателей!

Максимальный балл –30.

Задание 9. Прочитайте стихотворение Мустая Карима. Выпишите тропы и стилистические фигуры и укажите вид изобразительно-выразительного средства. Поясните, какую функцию выполняет каждый из них в лирическом произведении.

Мостай Кәрим КӨЗГӨ ДИМ ЯРЫНДА

Көзгө Дим өстөнө карап торам.
Тымык йылға аға, аға, аға...
Вак тулкындар, тере секундтарзай,
Уза, ярзы каға, каға, каға.
Һыу йөзөндә кояш. Һыу йөзөндә
Йәм-йылмайыу –
шундай хозур, күркәм.
Гүйә, гүмер бакый шулай аккан,
Үтер юлын гел йылмайып үткән.
Кар һыузары ярһығанда ла, ул
Хәтәр юлдар, гүйә, һайламаған,
Бер таузарға, бер кырзарға ашып,
Ергә һыймас булып кайнамаған.
Гүйә, әле лә өйрөлмәк тә юк,
Упкын да юк уның төптәрөндә...
Тик бәүелеп уза һары япрак
Сәпелдәткән тулкын өстәрөндә.
Эскән һыуым, кискән һыуым – Димем!
Мин беләмен катлы айышыңды –
Тышкы кылығыңды эзәм күрһә,
Тик ер тоя эске ағышыңды.
...Гүмерем йылғаһына карап торам –
Талғын ғына аға, аға, аға.
Тере секундтарзы һанай-һанай,
Тере йөрәк каға, каға, каға...

һыу өстөндә йым-йым иткән бөзөр –
Яра эзе түгел, тулкын бары.
Аға... Гүйә, уның донъя тигез,
Әзәп менән тулы ике яры...
Язмыш даръям! һинең соңғолдарза
(Үзем генә беләм) азмы хата,
Азмы шик-шомдарым,
Әрнеүзәрәм,
Азмы ғәйеп, үкенүзәр ята?!
Өй(ө)рөлә выждан ғазаптарым
Өйрөлмәктә, аста, төпкөлдәрзә...
...Ирмен тиһәң, шунда тура кара
Кара төндә,
кара ак көндәрзә!
Өмөт, шатлыктарым төптә ятмай,
Сыға күзгә, сыға төстәрәмә.
...Кояш та бит батмай,
йөзөп бара
Көзгө тымык Димдең өстәрөндә.
(Текст приводится с сохранением авторской орфографии и пунктуации).

Максимальный балл – 6.

Задание 10. Выполните целостный анализ прозаического произведения на родном языке по предложенному плану. Ваша работа должна представлять собой цельный, связный, завершённый текст на родном языке. Рекомендуемый объём – 200–250 слов.

1. Определите тему, идею и проблематику данного произведения, объясните смысл названия рассказа.
2. Авторское отношение к событиям, героям и их поступкам.
3. Определите основные элементы сюжетной линии рассказа (экспозиция, завязка, развитие действия, кульминация, развязка).
4. Разделите образы персонажей рассказа (главные, второстепенные или эпизодические образы) и дайте им характеристику: характеры, взаимоотношения между персонажами, типичность или уникальность персонажей, своеобразие созданного образа человека.
5. Какие художественные средства и приёмы создают особый эмоциональный фон рассказа? И какую функцию они выполняют в произведении?
6. Определите место данного произведения среди произведений других авторов, написанных в этот период и дайте оценку произведения в контексте современного прочтения.
7. Выразите свое эмоционально-оценочное отношение к прочитанному.

Максимальный балл – 20 баллов.

Рәшит Солтангәрәев
ҮТӘЛМӘГӘН ВАСЫЯТ

Бәхет тураһында күпме акыллы һүззәр әйтелгән, ә уны һәр кем үзенсә аңлай. Әхмәзулла бәхеттең нимә икәнөп яңы белде. Ул шул тиклем ябай һәм зур икән. Ошоға тиклем Әхмәзулла гел бәхетле булған, тик үзе генә белмәгән. Бәхет ул — ошо донъяла йәшәү, ә калғаны бөтәһе лә вак нәмә.

Һәр нәмәнән кәзерен уны юғалткас кына беләһең, тизәр. Әгәр зә бәхетһезлеккә юлыкмаһа, ул быны, бәлки, ғүмерзә лә аңламаған булыр ине. Ошонан ырғып тороп китә алһа, ул бөтә донъяға ишетелерлек итеп:

— Әй, кешеләр! Һез бик бәхетле! Шуның кәзерен белегез! — тип кыскырыр ипе.

Бындай акыл, вақыты еткәс, һәр кемгә лә киләлер. Тик ул кешелек өсөн бик кәзерле булған был һүзәрзә әйтеп кала алмай, үзе менән мәңгегә алып китәлер.

Кисә уны профессор караны. Караны ла эргәһендәге врачка низер әйтте. Ул быны латин телендә әйтһә лә, Әхмәзулла барыбер аңланы. Профессор, әлбиттә, егет озакламай китәсәк, тигәндер. Шулай тимәһә, ят телдә һөйләшмәстәр ине.

Берәү зә мәңгелек түгел. Өләсәһе әйтә торғайны: тыуымдан калмағас, үлемдән калып булмай...

Уныһы дөрөс, мәгәр ғүмер азағы бигерәк капыл килде. Үлем, әйтерһең, кара балтаһын тотон, караңғы мөйөштә һағалаған да торған. Хатта йәшеренмәгән дә... Вайымһыз барған кеше уны күрмәгән. Теге ырғып сығып бәрзә лә куйзы. Донъяла ошонан да зур ғәзелһезлек һәм мәкер юктыр.

Ул йыш кына Зариф тигән бер ауылдаш ағайзың һүзен исенә төшөрә: бер шулай тормош, ғүмер тураһында һүз сығып китте лә, теге ағай ихлас күңелдән: «Әле мин йәшәгән һымак та түгелмен», — тип куйзы. Әхмәзулла таң калды. Уның өсөн инде Зариф ағай бик күпте күргән кеше. Улар ыштанһыз йөрөгән сакта ук, ағайың орден, мизалдарын тағып, ярты донъяны әйләһең һуғыштан кайтып төшкәйне. Шул вақытта ук инде Зариф бик өлкән күренә ине. Хәзер ул замандарзан һуң күпме һыузар акты. Әхмәзуллар үзәрә ир етте. Хатта өлкәнәйеп тә киттеләр. Ә теге ағай инде ашарын ашаған, йәшәрен йәшәгән кеше төслә күренә. Бына хәзер иҫәпләп ята: бик өлкән күренгән теге ағайға һуғыштан кайтканда ни бары егерме биш йәш булған. Хәзер ундайзарға, ғөмүмән, малай тип кенә карайзар.

Ысынлап та, кайһылай ғәмһез кеше булған икән үзе. Йә, кара, күпме көндәрен бушка үткәргән. Вак-төйәк кәрәкмәгән күңел асыузар, мәгәнәһезгә урам тапау, юк-бар уйын, бәхәстәргә ни тиклем көндәрен, көстәрен әрәм итәлерине бит. Хатта кайһы сакта вақыт үткәрә алмай за аптырай торғайны. Сәғәт стрелкаһын көсләп борорзай булаһың!

Йә, ошонан бер генә көн булһын ине Әхмәзуллаға! Әй белер ине нисек йәшәргә икәнән! Секундын да әрәм итмәс ине. Күрһәтер ине вақытты нисек кәзерләргә кәрәклеген!

Тукта, әгәр зә ысынлап та бер көн бирһәләр, ни эшләр ине икән? Иң элек ул донъя кешеләренә васыят язырға тейеш. Ғүмер тураһында, вақыт тураһында... Тукта, ә нимә тип языр һуң? Моғайын, ошолар башлар:

«Әй, кешеләр, һез якты донъяла йәшәүегеҙҙең кәзерен белегез. Ғүмерегеҙҙең бер бәләкәс кенә өлөшөн дә бушка үткәрмәгеҙ. Һез, бәлки, бөйөк эштәр зә башкара алмаһығыҙ, әммә үзегеҙҙең һуң йәшәр кешеләр өсөн ниндәй зә булһа иҫтәлек калдырып китергә тейешһегеҙ. Үкенесле ғүмер үлемдән дә куркынысырак. Ғүмерзә мәгәнәһезгә үткәрәү — һине тыузырған кешеләр алдында зур енәйәт!..» — Әхмәзулла үз уйзарына әле шул тиклем ышанғайны, хатта ауыртыныузарын да оноткан...

Капыл бер хәл иҫкә төштө. Кемделер язалап үлтерәләр икән. Киҫергә тип башын бүкәнгә һалғас, теге әзәм палачтан тағы бер генә минут ғүмер бирәүзәрән һорай... Кайза укығайны һуң әле? Хәтерзән сыккан. Кемдәр көлә. Йәнәһе, бер минут нимә инде ул! Әхмәзулла ла көлгәйне... Ә исенә төштө! Достоевский... «Идиот»... Мадам Дюбарри...

... Операцияны профессор үзе яһаны. Теге вақыт каты һуғылыузан ашказан менән бауыр араһына кан төйөлгән булған. Ул зурайғандан-зурайған, бауырзы кысқан. Шеш тип ашалар, бөтөнләй икенсе нәмә булып сыкты. Был ерзә кире тегеп, икенсе урындан тағы ярзылар.

Авариянан һуң ай ярым тигәндә, Әхмәзулла больницанан үз аяғы менән сығып китте. Башта бер аз ауылда ятты, шунан ике ай Кавказда ял итте. Хәзер инде бөтәһе лә элеккесә: һәр шаршамбы улар Исәнғолов кабинетына оперативкаға йыйылалар. Әхмәзулла, берәй мәрәкә һүз әйтеп, кешеләрҙе көлдөрөп ала. Хатта Исәнғолов үзе лә йылмайып куя.

Әйе, бөтәһе лә элеккесә. Әхмәзулла ла уйнап-көлөп кенә йәшәй бирә. Кайһы ваҡыт больницаһы көндәрән дә иҫенә төшөрөп ала. Васыят язып калдырырға тигән уйҙарынан көлөп кенә куя. Булғандыр инде, ауырыу кешенең башына низәр килмәс тиһең. Вак-төйәк мәшәкәттән бушап булмай. Булыр әле. Бөтәһе лә алда...

Система и критерии оценивания

№ задания	Правильные ответы	Критерии оценивания	Баллы
Задание 1.	Тел язмышы – ил язмышы. [т'эл' йазмышы / ил' йазмышы] Телен һаткан – илен һаткан. [т'эл'эн һаткан / ил'эн' һаткан]	2 балла – за пословицы (по 1 баллу за каждую). 2 балла – за правильное транскрибирование пословиц(по 1 баллу за каждую).	4 балла
Задание 2.	<i>Ғүмерем, отолоузар, уңыштарым</i> <i>Ғүмер-ем</i> Һөйләмдә эйә ролен үтәй, <i>минең алмашы</i> менән ярашыу бәйләнеше яһай. <i>Отолоузар – от-ол-оу-зар</i> Һөйләмдә эйә ролен үтәй, <i>отоштар</i> исеме менән тезмә һүзбәйләнеш төзөйҙәр. <i>Уңыштарым - уң-ыш-тар-ым</i> Һөйләмдә эйә ролен үтәй, <i>егет итте</i> хәбәре менән ярашыу бәйләнеше яһай.	3 балла – за правильный морфемный разбор слов (по 1 баллу за каждое слово). Если в морфемном анализе допущена ошибка, 1 балл за данное слово снимается; 1,5 балла – за правильное определение синтаксической функции(по 0,5 баллов за правильно определенную функцию одного слова). 1,5 балла – за правильное определение вида синтаксической связи (по 0,5 балла за правильно определенный вид синтаксической связи одного слова).	6 баллов
Задание 3.	1. Пара синонимов: сәйер – ғәжәп 2. Пара синонимов: <i>серле</i> – <i>тылсымлы</i> 3. Пара синонимов: <i>һәр сак</i> – <i>һәр ваҡыт, гел</i> 4. Пара синонимов: <i>алмаш-тилмәш</i> – <i>сиратлап</i> 5. Пара синонимов: <i>урау</i> – <i>борма</i> 6. Пара антонимов: <i>отолоузар</i> – <i>отоштар</i> 7. Пара антонимов: <i>так</i> – <i>йоп</i> 8. Пара антонимов: <i>югалтыузар</i> – <i>табышыузар</i> 9. Пара антонимов: <i>урау</i> – <i>тура</i> 10. Пара антонимов: <i>яңғыз</i> –	1 балл – за каждую правильно приведенную пару синонимов или антонимов (их максимальное значение 5).	5 баллов

	<i>парлы</i> 11. Пара антонимов: <i>мөхәббәт</i> – <i>нәфрәт</i> 12. Пара антонимов: <i>килдә</i> – <i>китте</i> 13. Пара антонимов: <i>һагыш</i> – <i>шатлык</i>		
Задание 4.	 <i>Шатлыгым, уңыштарым, табыштар, хурлык</i> Группы: 1. <i>уңыштарым, табыштар</i> – <i>кылымдан исем яһалған.</i> 2. <i>шатлыгым, хурлык</i> – <i>сифаттан исем яһалған</i>	3 балла – за правильно указанные способы образования слов (по 0,5 балла за слово). 1 балл – за правильно составленную группу слов, образованных суффиксальным способом. 1 балл – за правильно составленную группу слов (отглагольное, отименное)	5 баллов
Задание 5.	1) иғтибар үзәгендә булыу; 2) зитына тейә язып калды; 3) ауыз итеү; 4) күз тоноу;	1 балл – за каждый правильно указанный фразеологизм.	4 балла
Задание 6.	<i>Ә башында бер уй үрмәксе ауына эләккән себен кеүек тыбырсына: нисек тә оһка барып сығырға, ошонда һөрлөгөп барып капланмаһка.</i> – был катмарлы синтаксик конструкция, асык структуралы күп эйәрсәнле куһма һөйләм, 3 ябай һөйләмдән тора: 1-се һөйләм - <i>Ә башында бер уй үрмәксе ауына эләккән себен кеүек тыбырсына</i> - баш һөйләм, 2-се һөйләм - <i>нисек тә оһка барып сығырға</i> - эйәрсән аныкһаусы һөйләм, 3-сө һөйләм - <i>ошонда һөрлөгөп барып капланмаһка</i> - эйәрсән аныкһаусы һөйләм Ябай һөйләмдәр баш һөйләмгә интонация ярһамында бәйләнгән.	0,5 баллов – за правильное определение вида сложного предложения. 1 балл – за правильное выделение частей многокомпонентного сложноподчинённого предложения. 2 балла – за правильное определение способов связи частей многокомпонентного сложноподчинённого предложения (по 1 баллу за правильное определение каждого вида связи между частями предложения). 1,5 баллов – за правильное определение средств связи между частями многокомпонентного сложноподчинённого предложения (по 0,5 баллов за	5 баллов

		правильное определение каждого средства связи).	
Задание 7.	Тема эссе выбирается разработчиками самостоятельно в соответствии с содержанием приводимого текста.	2 балла – проблема сформулирована верно; 0 баллов – сформулирована неверно или не сформулирована. 3 балла – имеется комментарий с опорой на исходный текст; 2 балла – имеется комментарий, но примеры из прочитанного текста не приведены; 0 баллов – комментарий с опорой на исходный текст отсутствует. 3 балла – отражена позиция автора по указанной проблеме; 0 баллов – позиция автора не сформулирована. 3 балла – работа характеризуется смысловой цельностью, связностью и последовательностью изложения; 1 балл – в работе просматривается коммуникативный замысел, но допущено более двух логических ошибок. 4 балла – орфографические, пунктуационные, грамматические и речевые нормы соблюдены; 2 балла – допущены 3-4 ошибки; 0 баллов – допущено 5 и более ошибок.	15 баллов
Задание 8.	Перевод текста «Волк» на родной язык	Каждое из 15 переведенных предложений текста оценивается по двум критериям, предполагающим получение конкретного количества баллов: 1 балл – адекватная передача содержания предложения из текста оригинала средствами языка перевода. 0 баллов – в случае наличия серьезного отклонения от содержания оригинала или неадекватной передачи содержания; 1 балл – выбор правильной формы передачи мысли в предложении на языке перевода (грамотное изложение, отсутствие ошибок). 0 баллов – при неправильном выборе формы выражения мысли в предложении на языке перевода	30 баллов

		(наличии ошибок, допущении неточностей в формулировках на родном языке). 0 баллов – при непереведенном предложении.	
Задание 9.	Тропы “... <i>тымык йылга</i>” – метафора. Поэт обрисовывает спокойное течение реки, но за этим предугадывается внешне спокойная, размеренная жизнь человека; “... <i>тере секундтарзай</i>” – сравнение. Быстротечность реки, волн реки сравнивается с живыми секундами, тем самым передается быстротечность человеческой жизни “... <i>һыу йөзөндә кояш</i>” – метафора. Свойства сияющего яркого солнца служат для передачи блеска, красоты реки; “<i>бауелеп уза һары япрак</i>” – олицетворение. Желтый листок, плывущий по реке, олицетворяет прожитую жизнь человека. “<i>язмыш даръям</i>” – метафора. Непростая, полная тяжких испытаний судьба лирического героя предстает как бурные развалины реки; “...<i>өйрөлә</i> <i>выждан газантарым</i>” – олицетворение. В водных воронках вращаются муки совести. То есть как за внешне спокойным, величавым, солнечным, красивым течением реки находятся опасные подводные течения, так и за внешним спокойствием лирического героя скрываются незримые на глаз мучения, угрызения совести; “<i>кояш та бит батмай, йөзөп бара көзгө тымык Димдең өстәрендә</i>” – олицетворение. Как солнце не утопает в глубинах реки, а плывет по поверхности и являет собой прекрасное зрелище, так и человек, несмотря на все невзгоды, испытания, неудачи, не предаётся горю,	Определение тропов и стилистических фигур. 3 балла – учащийся выписал из текста все использованные в лирическом произведении тропы и стилистические фигуры. 2 балла – учащийся выписал из текста не все средства художественной выразительности. 0 баллов – учащийся не нашел в тексте ни одного средства выразительности. Пояснение тропов и стилистических фигур. 3 балла – учащийся правильно пояснил, в чем заключается их суть каждого тропа или фигуры речи. 2 балла – учащийся смог пояснить суть не всех найденных в тексте художественных средств. 0 баллов – учащийся не пояснил суть найденных в тексте тропов и стилистических фигур.	6 баллов

	негативному всплеску чувств, переживаний, живет на солнечной стороне жизни, радуясь, любясь, наслаждаясь красотой бытия на земле; Стилистическая фигура. <i>“...тышкы – эске» – антитеза.</i> Антитеза позволяет кратко, но содержательно выразить мысль, в данном случае выражает противоположность внешне спокойного и внутренне бурного, беспокойного состояния реки – беспокойного душевного состояния человека <i>“кара төндә, ак көндәрзә”</i> – антитеза, выражающая мысль о том, что в жизни человека, как и в природе, бывают черные дни – горести, печали, утраты, неудачи, бывают и светлые дни – радости, удачи, достижения		
Задание 10.	1) Определите тему, идею и проблематику данного произведения, объясните смысл названия рассказа.	1) 3 балла – учащийся верно определяет тему, идею и проблематику произведения. Четко и ясно объясняет смысл названия произведения. 2 балла – учащийся верно определяет тему, идею и проблематику рассказа, но не смог объяснить смысл названия произведения. 0 баллов – учащийся не может определить тему, идею и проблематику произведения, не может объяснить смысл названия произведения.	20 баллов
	2) Авторское отношение к событиям, героям и их поступкам.	2) 3 балла – учащийся показал понимание авторской позиции к событиям, героям и их поступкам. 2 балла – учащийся испытывает затруднения с анализом авторской позиции, есть 1-2 речевые и логические ошибки. 0 баллов – учащийся не смог сформулировать авторскую позицию.	

	3) Определите основные элементы сюжетной линии рассказа (экспозиция, завязка, развитие действия, кульминация, развязка).	3) 3 балла – логических ошибок в определении основных элементов сюжетной линии нет. Учащийся владеет литературоведческими понятиями и терминами. Речевые ошибки отсутствуют. Цитаты и отсылки к тексту уместны. 2 балла – допущена одна ошибка в определении основных элементов сюжетной линии. Цитаты и отсылки к тексту уместны. 1 балл – допущено более одной ошибки, учащийся допускает ошибки в использовании литературоведческих понятий. Цитаты и отсылки к тексту не всегда уместны. 0 баллов – сюжетная схема не определена и не описана.	
	4) Разделите образы персонажей рассказа (главные, второстепенные или эпизодические образы) и дайте им характеристику: характеры, взаимоотношения между персонажами, типичность или уникальность персонажей, своеобразие созданного образа человека: портрет (лицо, фигура, костюм).	4) 3 балла – дается достаточно полная характеристика героев, своеобразие их образов, особенности взаимоотношений раскрыты достаточно полно. Речевые и стилистические ошибки отсутствуют. Цитаты и отсылки к тексту уместны. 2 балла – дается достаточно полная характеристика героев, допущена речевая ошибка. 1 балл – характеристика действующих лиц слишком общая, характер взаимоотношений между героями прозаического произведения раскрыт недостаточно. 0 баллов – образы действующих лиц (главных) и взаимоотношения между героями вообще не описаны или описаны с большим количеством речевых ошибок.	

	5) Какие художественные средства и приёмы создают особый эмоциональный фон рассказа? И какую функцию они выполняют в произведении?	5) 3 балла – учащийся верно определяет вид художественных средств и демонстрирует умение объяснить их роль в раскрытии идейно-эстетического содержания произведения и создании особого эмоционального фона рассказа. Учащийся владеет навыками использования литературоведческих понятий и терминов. 2 балла – в работе недостаточно полно раскрыта роль художественных средств в создании эмоционального фона рассказа, допущена одна ошибка в определении вида художественного средства. Учащийся допустил ошибку в употреблении литературоведческих понятий и терминов. 0 баллов – учащийся не смог объяснить роль художественных средств в раскрытии идейно-эстетического содержания произведения и создании особого эмоционального фона рассказа. Учащийся не владеет литературоведческими понятиями и терминами.	
	6) Определите место данного произведения среди произведений других авторов, написанных в этот период и дайте оценку произведению в контексте современного прочтения.	6) 2 балла – учащийся показал знание историко-литературного контекста: использует литературно-исторические факты и фоновый материал из области культуры и литературы, отсутствуют фактические ошибки. 1 балл – учащийся недостаточно хорошо знает историко-литературный контекст, допускает одну или две фактические ошибки. 0 баллов – учащийся не может интерпретировать произведение в литературно-историческом контексте.	

	7) Выразите свое эмоционально-оценочное отношение к прочитанному.	7) 3 балла – учащийся демонстрирует умение выражать свои мысли, чувства и давать оценку прочитанному, отсутствуют речевые ошибки. 2 балла – учащийся достаточно хорошо выражает эмоционально-оценочное отношение к прочитанному, но допускает одну или две речевые ошибки в содержании ответа. 0 баллов – учащийся не может выразить эмоционально-оценочное отношение к прочитанному.	
--	--	---	--

Максимальный балл за всю работу (задания 1-10) – 100